

Out of Art – actuele outsider art/contemporary outsider art

Museum Charlotte Zander, Bönningheim, Duitsland

Pontificaal staat het daar aan het eind van de hoofdstraat; Schloss Bönningheim, een roze barokpaleis met orangerode dakpannen. In dit lieflijke wijnstadje in Baden Württemberg liet rijksgraaf Friedrich von Stadion in de 18e eeuw zijn stadspaleis bouwen. Na alle bestemmingen die het gebouw in de loop der tijd heeft gehad, is hier sinds 1996 Museum Charlotte Zander gevestigd. Van de buitenkant gezien, verwacht je niet dat dit klassieke pand zulke buitengewone kunst herbergt. Binnen de muren wordt de particuliere verzameling naïeve kunst, Art Brut en Outsider Art van Charlotte Zander beheerd en tentoongesteld. In 1997 kreeg het museum landelijke erkenning en ontving Charlotte Zander de 'Art Cologne' prijs voor de bevordering van de beeldende kunsten. De collectie bestaat uit ruim 4000 kunstwerken van 430 kunstenaars uit 51 landen.

Bij binnenkomst viel de prachtige monumentale trap meteen op. Andere sensaties betroffen de hoge lichte ruimten, de zonnestralen die in krachtige bundels door de ramen naar binnen vielen, de ouderwetse geur van boenwas en het geluid van krakende houten vloerdelen. Met een oppervlakte van 2000 vierkante meter, drie etages en 43 tentoonstellingsruimten ademt het gebouw nog steeds de sfeer van een groot oud huis. Naast de museumzalen zijn er een museumwinkel, een depot, een archief, een bibliotheek en kantoren.

Kunsthistoricus Cynthia Thumm die de collectie beheert, blijkt een enthousiast verteller van verhalen over de kunst, de kunstenaars en de verzameling als geheel. Als eerste toonde zij ons de religieuze glasschilderijtjes en de 19e eeuwse portretjes die Charlotte Zander in de jaren vijftig van de vorige eeuw verwierf als een van de eerste kunstwerken die aan haar verzameldrift ten prooi vielen.

Naïeve kunst in de spotlights

Hoewel in dit museum naïeve kunst, Art Brut en Outsider Art te zien zijn, ligt de nadruk op de naïeve kunst en dan vooral op het werk van de kunstenaars van het Heilige Hart, zoals André Bauchant (1873-1958), Camille Bombois (1883-1970), Séraphine Louis (1864-1942), Henri Rousseau (1844-1910) en Luis Vivin (1861-1936).

Bezoekers van over de hele wereld komen graag kijken naar de schilderijen van douanebeambte Henri Rousseau. Om zijn 12 kleine werkjes te zien, beklim je de statige stenen trap die je vanuit de entreehal in cirkels naar boven leidt. In het kabinetje is naast onbekender werk ook Vue de Bois de Boulogne te zien waarop elk blaadje en grassprietje afzonderlijk herkenbaar is. Rousseau kwam vaak in het Bois de Boulogne om in de plantenkas inspiratie op te doen voor zijn schilderijen met tropische planten en dieren.

Op dezelfde etage hangen schilderijen van de Franse kunstenaar Camille Bombois, waaronder een paar intieme en verstilde landschappen. De naakte vrouwen die deze naïef zo graag schilderde, zien er uit als roze oergodinnen met enorme heup- en bilpartijen. Zijn interesse in het circus stond aan de basis voor een hele reeks portretten van clowns. In 2006 waren alle 103 werken uit deze collectie nog te zien op een tentoonstelling in de Kunsthal te Rotterdam. Museum Charlotte Zander stelt dan ook regelmatig werken in bruikleen beschikbaar aan musea over de hele wereld. Hierdoor ontstijgt de museum-collectie het regionale karakter en kan het in vakkringen inmiddels bogen op internationale bekendheid.

Van de Franse André Bauchant heeft het museum 144 werken in huis. Het gaat hier voornamelijk om grote doeken waarop Bauchant mythologische en historische thema's schilderde, zoals Le Char d'Apollon uit 1928 en de Le Triomphe de Neptune uit 1929. De onhandige manier waarop hij de heroïsche figuren in dromerige landschappen neerzette, komt aandoenlijk en charmant over en is kenmerkend voor de naïef die zijn eigen wetmatigheden onbevangen aan het doek toevertrouwt. In zijn tijd kreeg Bauchant veel aandacht omdat hij voor Stravinsky's opera Apollon Musagète de decors schilderde. Ook exposeerde hij in de jaren twintig van de vorige eeuw regelmatig op de Herfstsalon in Parijs waar hij door de bekende architect Le Corbusier werd ontdekt.

De meeste naïeve kunstenaars verbeelden overwegend alledaagse thema's die dicht bij hun persoonlijke interesse staan. De mate waarin authentieke kenmerken in het werk voorkomen, bepaalt de kwaliteit van deze kunst. Wat maar weinigen weten, is dat werk van veel naïeve schilders is opgenomen in belangrijke Europese kunstmusea. Zo is bijvoorbeeld het oeuvre van de Engelse James Lloyd (1905-1974) in eigen land erg populair en te zien in diverse grote museumcollecties waaronder de Tate Gallery in Londen. Lloyd vulde kopieën van foto's in met kleine kleurpuntjes waardoor een bijzonder pointillistisch effect ontstond.

Sava Sekulic?

Naarmate we verder de collectie induiken, zien we dat er van nog veel meer kunstenaars opvallend grote aantallen

objecten verzameld zijn. Het is bijna alsof je verschillende musea in één gebouw tegenkomt. De Servisch Kroatische outsider Sava Sekulic´ (1902-1989) spant met 1031 schilderijen en tekeningen duidelijk de kroon. Vrijwel zijn gehele nalatenschap wordt in Schloss Bönningheim bewaard. Op de eerste verdieping hangt het enorme doek Die Verbindung zwischen allen Lebewesen. Geschilderd in aardetinten laten zijn mensachtige vormen veel ruimte voor eigen interpretatie. Zien we hier werkelijk engelen met dieren? Zijn mensen hier getransformeerd tot engelen? Je kunt lang kijken naar de fantasievolle wereld die de kunstenaar ons voorschotelt. Veel van zijn schilderijen hebben de kringloop van het leven tot onderwerp. Bij Sekulic´ gaat het om de metamorfose van mensen, dieren en planten. Wat te denken van een vrouw met een hertengewei of een slang met een paraplu?

Andere outsiders

Zo'n 1900 werken van outsiders hebben een plaats in de collectie. Opvallend is bijvoorbeeld het werk van de Duitser Josef Wittlich (1903-1982). Zijn fel ingekleurde taferelen tonen vechtende soldaten en als schril contrast daarmee, schaars geklede vrouwen. Hoewel er hier 66 kunstwerken van hem zijn, kom je zijn werk elders nauwelijks tegen. Soms duikt er iets op tijdens de Outsider Art Fair in New York en de Stadshof Collectie herbergt enkele werken van zijn hand. Van de bekende Joegoslaaf Ilija Basicovic-Bosilj (1895-1972) bezit het museum 53 objecten. Werk van kunstenaars die volgens Dubuffet onder de Art Brut gerekend mogen worden, is minder royaal vertegenwoordigd, maar het is er wel. En hoe! Vermeldenswaard is de zaal met kunst van Adolf Wölfli (1864-1930), de Art Brut-icoon. Hier wordt de bezoeker geconfronteerd met zijn grote tekening Memorandum. Die Trumbann: Schyckt, waarin lijnen en kleurvlakjes zo dicht opeen staan dat het effect doet denken aan een fijn geborduurd kleed. Voor de kunst uit Gugging is eveneens een aparte zaal ingericht en verder is er aandacht voor outsiders waaronder ook Nederlanders zoals Riet van Halder (1930), Pieter Hagoort (1887-1975), Willem van Genk (1927-2005) en Jaco Kranendonk (1951). Deze laatste is overigens een van de weinige kunstenaars met een verstandelijke beperking waarvan het museum werk aankocht.

Zwervend door de zalen komen we overal grote namen tegen. Zo laten we ons en passant nog verrassen door twee tekeningen van de Afro Amerikaanse Folk Art -kunstenaar Bill Traylor (1854-1947). Naast de naïeve kunst en de bekende outsiders, presenteert het museum ook Afrikaanse kunst (en een heel grappig kappersbord uit Nigeria), Aboriginal Art en kunst uit Zuid Amerika.

De jongste kunstenaar van wie we werk zien, is de Mexicaan Domenico Zindato (1966).

Buitengewoon speels en aantrekkelijk zijn de dierfiguren die we op elke etage en op elke hoek tegenkomen. Vooral de honden en katten benadrukken het gevoel dat je hier lijkt rond te lopen in een huis. Opvallend is ook Big Fish van de Zuid-Afrikaan Thomas Hlungwani (1961). Dit drie meter lange object van hout stelt een aalachtige vis met een mensengezicht voor. Net als veel andere kunstwerken in dit museum kan het je gedachten over wat wel en niet hoort, danig door elkaar schudden.

Gastenboek

Wie het museum heeft bezocht, kan zijn naam schrijven in het gastenboek dat bewaakt wordt door een levensgrote Bernardiner van hout en gips, gemaakt door de Hongaar Ferenc Kovács (1927). In de museumwinkel kochten we enkele van de vele kunstenaarsmonografieën. Jammer dat de collectiecatalogus is uitverkocht maar helemaal actueel kan zo'n publicatie toch nooit zijn nu we weten dat deze begerenswaardige collectie nog steeds groeit en groeit. Wat ons betreft geldt dit bezoek dan ook als een eerste kennismaking die zeker vervolg krijgt.

Met een woord van oprechte dank aan Cynthia Thumm verlaten we het museum met onze laatste blik op het portret dat Lotte Funke (1938) van Charlotte Zander schilderde. Daar zit zij dan, pontificaal voor Schloss Bönningheim, voor haar levenswerk, haar eigen Museum Charlotte Zander.

Tekst: Frits Gronert en Karin Verboeket

www.sammlungzander.de

